

İQTİSADİYYAT VƏ İQTİSADI MÜNASİBƏTLƏR

AZƏRBAYCANDA AQROBİZNES FƏALİYYƏTİNİN

MÖVCUD DURUMU VƏ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

İ.H.İBRAHİMOV, iqtisad elmləri doktoru, professor

Son illər görülmüş tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafına təkan verilmiş, regionlarda aqrobiznesin rolu xeyli artmışdır. Məlumdur ki, keçmiş ittifaq dövründə biznes anlayışı sosialist sisteminə xas olmayan məhfum idi və biznesmenə ictimai təsərrüfat sisteminin inkişafına zidd olan bir amil kimi baxılırdı. Biznesmen mənfəət əldə etmək üçün fəaliyyət göstərən alverçi, işbaz fırıldaqçı kimi qiymətləndirilirdi. Bununla əslində kapitalist ideologiyasına qarşı mübarizə formalaşdırılırdı. Lakin ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən və yeni iqtisadi münasibətlər formalaşdırıldıqdan sonra biznesə yeni münasibət göstərilməyə başlanmışdır. Bəs biznes nədir? Terminologiya lüğətlərində "biznes"- gəlir əldə etməyə yönəldilmiş iqtisadi fəaliyyət kimi açıqlanır. Yəni bizneslə məşğul olmaq gəlir əldə etmək deməkdir. Sahibkarlığın mühüm tərkib hissəsi olan biznes fəaliyyəti müstəqil, işgüzar fəaliyyət göstərmək, daha çox gəlir əldə etmək məqsədini daşıyır. Biznes fəaliyyəti də müstəqil və çoxlu mənfəət götürmək məqsədini daşıyır. Burada biznes fəaliyyəti dövlətin mövcud qanunvericiliyi çərçivəsində faydalı iş görmək, alıcıların tələbatına uyğun mallar istehsal etmək və xidmətlər göstərməkdir.

Mövcud iqtisadiyyatda biznes həm də işgüzar fəaliyyət, işlərin idarə edilməsi kimi göstərilir. Biznesin başqa mənalara da mövcuddur. Biznes iş, əmək fəaliyyətidir, işgüzar münasibətlərdir. Bəzi ədəbiyyatlarda biznes ticarət-istehsal-ticarət modeli kimi də xarakterizə edilir.

Bəzi ədəbiyyatlarda isə biznes bazar subyektləri ilə məhdudlaşdırılır. Burada nəqliyyat, rabitə, anbar təsərrüfatı və qarşılıqlı əlaqələr nəzərdə tutulur. Sahibkarlıq fəaliyyətində işgüzar maraqlar istehsal, ticarət və xidmətlər vasitəsi ilə həyata keçirilir. Bu sahibkarlıq subyektlərinin bir-biri ilə əlaqələri, işgüzar münasibətləri məhz sahibkarların mənfəət əldə etmələri ilə nəticələnir. Ona görə də biznesi mal satın almaq və yenidən satmaq işi kimi qiymətləndirmək olmaz. Qazanc götürmək, varlanmaq, kapital yığmaq sahibkar- biznesmenin əsas işgüzar fəaliyyətidir. Beləliklə sahibkar-biznesmen məhsul istehsalçısı, kommersiya və kommersiya vasitəçisi kimi çıxış edir. Biznes fəaliyyəti insanların əmək fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edir.

Aqrobiznes də belə sahələrdən biri olmaqla, respublikamız üçün ən vacib sahələrdən biridir. Respublikamızda aparılan aqrar islahatlar nəticəsində kənddə mülkiyyətçilər yaranmış, yeni təsərrüfatçılıq münasibətləri formalaşmışdır. Ölkədə özəlləşdirilən torpaqların sahibi olmuş kənd adamları öz təsərrüfatlarında əməyə, istehsal alətlərinə, torpağa elə münasibətlər formalaşdırmağıdır ki, yüksək keyfiyyətli məhsul olmaqla, istehsalatla çəkilən xərclərin müqabilində müəyyən qədər gəlir

əldə edə bilsin.

Sosialist təsərrüfat sistemindən fərqli olaraq indiki bazar iqtisadiyyatı sistemində sahibkar öz xərcini ödəmə və özünü maliyyələşdirmə prinsipi ilə işləməlidir. Lakin əksər kəndlilərin hazırkı maliyyə durumu elə vəziyyətdədir ki, onlar dövlət yardımı və ya köməyi olmadan səmərəli biznes fəaliyyəti qura bilmirlər. Əksər hallarda istehsal etdikləri məhsullar və onların satışından əldə olunan pul vəsaiti yalnız istehsalçının özünün daxili tələbatının ödənilməsinə kifayət edir. Buna səbəb maliyyə imkansızlığı, texnologiyanın zəifliyi və texniki bazanın olmaması üzündən məhsuldarlığın aşağı olması, infrastrukturun tələbatdan geri qalması, istehsal prosesində işlədilən materialların və xidmətlərin qiymətləri ilə istehsal etdiyi məhsulun satış qiymətində olan tərs mütənasiblik, inhisarçılıq, daxili bazarın qorunmaması, peşə, hüquqi və iqtisadi biliklərinin olmaması, mövcud kreditləşdirmə mexanizminin əksər hallarda aqrar sahədə çalışan sahibkarların maraqlarına uyğun gəlməməsi və s. bu kimi obyektiv və subyektiv amillərdir.

Ölkəmizdə aqrobiznesin müvəffəqiyyəti bu və digər problemlərin həllindən xeyli dərəcədə asılıdır. Dövlət tərəfindən bu istiqamətdə bir sıra addımlar atılmış və uğurlu nəticələr verməkdədir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının "Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında", "Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında", "Aqrar islahatının əsasları haqqında", "Sovxoz və kolxozların islahatı haqqında", "Torpaq islahatı haqqında", "Ailə kəndli təsərrüfatı haqqında" və digər qanunları qəbul edilmiş, ölkədə biznes mühitini tənzimləyən bir sıra fərman, sərəncam, qərarlar və bir çox Dövlət Proqramları qəbul edilmişdir.

Bundan əlavə aqrar sahənin inkişafına yönəldilmiş beynəlxalq təşkilatların bir sıra texniki yardım, investisiya və qrant layihələri həyata keçirilmişdir. Onlardan biri olan TACİS-in "Regional pilot aqrobiznesə yardım birlikləri" layihəsinin köməyi ilə Respublikamızda 5 "Aqrobiznes Konsaltinq Şirkəti" (Bakı, Gəncə, Sabirabad, Quba, İsmayilli) yaradılmışdır. Həmin şirkətlər dövlət qeydiyyatından keçmiş və fəaliyyətə başlamışdır. Şirkətlər sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamış torpaq mülkiyyətçilərinə aqrobiznesin mahiyyətini aşılamaq istiqamətində məsləhət xidməti göstərirlər.

Göstərilən məsləhət informasiya xidməti, bazar araşdırmaları aparmaları və marketinq tədqiqatı, sadə mühasibat uçotunun qurulması, biznes planların hazırlanması, maliyyə idarəçiliyi və istehsalçı-marketinq quruluşlarının yaradılması sahələrini əhatə etmişdir. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, məsləhət şirkətlərinin fəaliyyətinin əhatə dairəsi məhdud olduğundan aqrobiznesin inkişafına göstərilən məsləhət xidməti digər

rayonları əhatə etməmişdir.

Avropa Komissiyası və Azərbaycan Dövləti arasında imzalanmış Memoranduma əsasən RARP-1 "Regional aqrar islahatı layihəsi-1" köməyi ilə 20-dən çox orta və kiçik həcmli dəyirman, çörəkbişirmə sexi tikilmiş, kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı üzrə bir neçə sexlər işə salınmış və modernləşdirilmişdir.

Dünya Bankının "Kənd təsərrüfatının inkişafı və kreditləşdirilməsi layihəsi" əsasında respublikamızda aqrobiznesi inkişaf etdirmək məqsədi ilə 30 kredit ittifaqı və 1170-dən çox borcalan qrupu yaradılmış, onların vasitəsi ilə 28 min müştəriyə maliyyə xidməti göstərilmişdir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına dövlət qayğısının məntiqi nəticəsidir ki, ölkəmizdə artıq biznesmenlər ordusu yaranmışdır. Aqrar sahədə biznes fəaliyyəti əsasən kiçik sahibkarlıq subyektləri şəklində formalaşmışdır. Kiçik sahibkarlıq subyektləri dedikdə hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər və işçilərin orta siyahı sayı 15 nəfər və illik dövriyyəsi 100 min manat olan hüquqi şəxslər nəzərdə tutulur. Sənayedə bu göstərici 40 nəfər, topdan satış ticarətdə 10 nəfər, pərakəndə satış ticarəti, nəqliyyat, xidmət və digər iqtisadi fəaliyyət növlərində isə 5 nəfərdir.

Biznes fəaliyyətinin uğurlu olması üçün sahibkar da aşağıdakı keyfiyyətlər olmalıdır: düşüncə qabiliyyəti; biznesi idarəetmək qabiliyyəti; risk; özünə inam və sair. Həmin amillər kiçik sahibkarlıqda özünü daha qabarıq biruzə verir. Kiçik sahibkarlığın bazar mühitinə daha çevik uyğunlaşmaq, maliyyə vəsaitinin az tələb etməsi, riskin az olması, şəxsi keyfiyyətləri və özünün qabiliyyəti ilə tez bir zamanda imic yaratmaq imkanı, nəzarətin və idarə olunmasının asanlığı və s. üstünlükləri vardır. Təcrübə göstərir ki, üstün cəhətdəri ilə yanaşı, aqrar sahədə kiçik sahibkarlığın rastlaşdıqları problemlər də vardır. Belə ki:

- kiçik sahibkarlıq subyektlərinə investorlar, təchizatçılar, banklar və digər təşkilatçılar tərəfindən az maraq göstərilir və onlarla iş birliyi qurmaq istədikdə müəyyən çətinliklər yaranır;

- müasir texnika, texnologiya, biznes və marketing bilikləri məhduddur, kənddə fəaliyyət göstərən sahibkarların biznes fəaliyyəti ilə əlaqədar təşkilati bacarıqları zəifdir;

- aqrar sahədə fəaliyyət göstərən biznesmenin məhsullarının peşəkar assosiasiyalar olmadığı üçün alınması, daşınması və qablaşdırılması təmin edilmir, nəticədə məhsulun keyfiyyəti tələbata cavab vermir və bu gəlirə mənfi təsir edir;

- infrastruktur təminatının zəifliyi (zəif bazar infrastruktur, anbar təsərrüfatı, soyuducular, yollar, işıq, qaz və s. təminatı), biznes fəaliyyətinə dair qanunvericilik və tənzimləmə ilə əlaqədar problemlər və s. biznes fəaliyyətinə mənfi təsir göstərir;

- kənd təsərrüfatının mövsümlüüyü ilə əlaqədar xammal bazasında çətinliklər mövcuddur və fərdi fəaliyyətə üstünlük verən sahibkar etibarlı və sərfəli bazar tapmaqda çətinliklərlə üzləşirlər.

Sahibkarlıq fəaliyyəti həmişə risklə bağlı olub. Odur ki, sahibkarlar biznesin növünü seçərkən ilk növbədə maddi imkanlarla yanaşı, həm də özünün bilik və bacarığına əsaslanmalı, bazarın tələb və təklifini nəzərə almalıdır.

Ölkəmizdə biznes fəaliyyəti ilə kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektləri məşğul olurlar. 2004-cü ildə 19462 kiçik müəssisə mövcud olmuşdur. Onun da 6,8%-i kənd təsərrüfatı, 10,1%-i sənaye, 6,3%-i tikinti, 48,7%-i topdan və pərakəndə ticarət, məişət malları, əşyaların təmiri, 3,4%-i sosial xidmətlər, 24,9%-i digər xidmətlər göstərən müəssisələr olmuşdur. Aqrobiznesin xüsusi çəkisinin az olması əsasən sahədə riskin çox, gəlirin az olması ilə bağlıdır. Kənd təsərrüfatı müəssisələrində 2000-ci ildə orta hesabla 10 nəfər, 2004-cü ildə isə 8 nəfər işçi çalışmışdır. Həmin müəssisələrdə çalışan işçilərin orta aylıq əmək haqqı ümumilikdə digər sahələrdə olduğundan 2-3 dəfə, tikintidən isə 8 dəfə az olmuşdur. Təkcə bu faktın özü əhalini ərzaq, sənayeni isə xammalla təchiz edən kənd təsərrüfatında sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsinə diqqətin artırılmasının zəruriliyini göstərir.

Araşdırmalar göstərir ki, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən biznesin inkişafı üçün digər məsələlər də həll edilməlidir. Bunlardan biznesin maliyyə baxımından idarə edilməsini, marketingin təşkilini və biznes planların tərtibini göstərmək olar. Biznesin maliyyə baxımından idarə olunması onların fəaliyyətlərinin mənfəətlə işləməsinə təminat verməlidir. Marketingin təşkilində əsas məqsəd məhsul, iş və xidmətlərin düzgün təşkilidir. Biznes plan - iş və xidmətlər üçün maliyyə planının tərtibi, illik xərclər və maliyyə nəticələrinin müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Bütün bunlar sahibkarlara biznesin idarə olunması və qanunvericilik haqqında, işin təşkili qaydaları barədə, həmçinin biznes informasiya-məsləhət xidməti göstərilməsini zəruri edir. Aqrar sahədə belə informasiyanın azlığı sahəyə məqsədli proqramlar və layihələr hesabına vəsait ayrılmasını tələb edir. Bu onunla əlaqədardır ki, aqrar sahədə kiçik və orta biznesin inkişafı iqtisadi inkişafımızın əsası və ayrılmaz tərkib hissəsidir, tələbatın ödənilməsində mühüm rol oynayır. Təcrübə göstərir ki, biznesin inkişafı üçün əsas şərtlərdən biri assosiasiyaların və ya şirkətlərin yaradılmasıdır. Biznes assosiasiyaları və ya şirkətləri birgə işgüzar fəaliyyət üçün səmərəli idarəetmə formasıdır.

Araşdırmalar göstərir ki, ABŞ-da kiçik və orta firmalar bütün işgüzar firmaların 95%-ni təşkil edir və onlara qayğı göstərilir. Ona görə də Amerikada kiçik biznes firmalarının sayı hər il artır. Bu biznes şirkətlər keyfiyyət, qiymət, xidmət sahələrində rəqabətə davam gətirir və mənfəətlə işləyirlər. Fikrimizcə ölkəmizdə kiçik biznesin inkişafı üçün investisiya ayrılmasına və bu sahənin dövlət yardımına ehtiyacı vardır. Ona görə də kiçik biznesin inkişafı və təhlükəsizliyinə təminat verən qanunlar hazırlanmasını məqsəduyğun hesab edirik.

Hazırda ölkəmizdə ümumi daxili məhsulda özəl sektorun payı 75 faiz, kənd təsərrüfatında isə 99,7 faizdir. 2005-ci ildə kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu əv-

vəlki illə müqayisədə 7,5 faiz, o cümlədən bitkiçilik məhsulları 10,5 faiz, heyvandarlıq məhsulları isə 3,6 faiz artmışdır. Bununla belə sahənin potensial imkanları çoxdur və onların üzə çıxarılmasında aqrobiznesin rolu böyükdür. Bu baxımdan aqrobiznesin inkişafı üçün infrastrukturun yaxşılaşdırılmasına, xidmətlə məşğul olan biznesmenlərin dövlət dəstəyinə ehtiyac duyulur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin dövlətçilik kursunu inamla davam etdirən möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyevin 11 fevral 2004-cü il tarixli Fərmanı ilə təstiqlənmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial- iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)"-nda göstərilir ki, "1995-ci ildən başlayaraq aparılan məqsədyönlü iqtisadi islahatlar nəticəsində ölkə iqtisadiyyatında makroiqtisadi sabitlik bərqərar olmuşdur. Son illər görülmüş tədbirlər nəticəsində sahibkarlığın inkişafına təkan verilmişdir. Kiçik və orta sahibkarlığın regionların iqtisadiyyatında rolu getdikcə artmağa başlayır." Göstərilənlərlə yanaşı, hesab edirik ki, Dövlət Proqramı və Prezidentin bölgələrə səfərlərindən sonra Dövlət Proqramına edilən əlavələrdə nəzərdə tutulan tədbirlərin yerinə yetirilməsi ölkədə aqrobiznesin daha da inkişaf etdirilməsinə təkan verəcəkdir.

Neftdən gələn gəlirlərin bir hissəsinin iqtisadiyyatın digər sahələrinə, o cümlədən kənd təsərrüfatına yönəldilməsi və sahibkarlara güzəştli kredit şəklində verilməsi biznes fəaliyyətini qurmaq istəyən şəxslərə ilkin kapitalın əldə olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Cənab İlham Əliyev 2006-cı il aprel ayının 13-də Şəkidə sahibkarlarla görüşündə kreditləşmənin vacibliyini belə ifadə etmişdir: "Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı prinsipləri tətbiq edilir, amma nə qədər ki, tam bərqərar olunmayıb, əlbəttə, ilkin kapital mövzusu aktualdır." Prezident daha sonra demişdir: "Azərbaycanın inkişafı yeni yanaşmalar tələb edir və az vəsaitlə böyük işlər görmək mümkün deyildir."

Aqrar bölmədə biznesin inkişafı üçün lizinq xidmətinin rolu nəzərə alınaraq Respublika Prezidentinin 23 oktyabr 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə "Aqrolizinq" ASC yaradılmışdır. Həmin cəmiyyətin fəaliyyəti üçün ən geci 5 ilə qaytarılmaq şərti ilə 2005-2006-cı illərdə dövlət büdcəsindən 50 milyon manat ayrılmışdır. Ayrılan vəsaitə kənd təsərrüfatı texnikaları alınmış, lizinq yolu ilə hüquqi və fiziki şəxslərə icarəyə verilmiş, yaxud satılmışdır. Sahibkarların səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün 10 rayonda Regional Aqroservis və Təchizat Bazaları, 16 rayonda isə texniki xidmət göstərmək üçün servislər yaradılmışdır.

Şübhəsiz ki, bu texnikaların istifadəsi və xidmətlər göstərməsi kəndlərdə biznesin inkişafına təkan verəcəkdir. Onu da qeyd edək ki, servis xidmətinin bütün rayonlarda yaradılmasının davam etdirilməsi nəzərdə tutulur. Təcrübə göstərir ki, borc ödənilməsi imkanları məhdudduğu üçün kiçik bizneslə məşğul olan müəssisələrə kredit verilməsi müəyyən qədər çətinliklərlə rəsləşir.

Bəzən hətta onlara iri müəssisələrə nisbətən kredit faizi bəla verilir. Bunun üçün kredit təminatına cavab-

dehliyi Assosiasiyalar öz üzərinə götürür. Belə Assosiasiyalar ABŞ-da, Yaponiyada, Avropa ölkələrində fəaliyyət göstərir. Təminatla görə assosiasiya ssuda məbləğin bir faizini alır. Digər tərəfdən biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisə Assosiasiyaya üzv olduğuna görə üzvlük haqqı ödəyir. Bu üzvlük haqqı hesabına Assosiasiya öz sığorta fondlarını yaradır. Məhz kreditə görə zamanət məbləğinin 70-80 %-i bu vəsait hesabına kreditin sığortasına yönəldilir. Ölkəmizdə kiçik biznesin inkişafı üçün belə bir Assosiasiyanın və risk sığortası sisteminin yaradılması əsas şərtlərdən biri olmalıdır. Göstərilənlərlə yanaşı, xarici ölkələrdə kiçik biznes üçün vergilər iri şirkətlər üçün nəzərdə tutulanan 1/3-i qədər müəyyən edilir. Burada illik gəlirə görə vergi dərəcələri də fərqləndirilir.

ABŞ-da topdansa satış ticarətlə məşğul olan biznesin satışdan illik qazancı 0,5-2,0 milyon dollar olan firmalar fəaliyyət göstərmişdir. Pərakəndə satışla məşğul olan biznes 2,0 milyon, tikinti 7,5-12 milyon, rabitə 2-3 milyon dollar olan təsərrüfat fəaliyyəti kiçik biznesə aid edilir. Hazırda kiçik bizneslə məşğul olanların 2-i xidmət sahəsinə aiddir.

Məlumdur ki, Yaponiyada kiçik biznesin təşkili nə xüsusi diqqət verilir. Ölkədə bu sahədə 40 milyon adam, yaxud bütün işçilərin 80%-dən çoxu bizneslə məşğuldur. Sənaye məhsulunun 55%-i, topdansa satış ticarətin 60%-i, pərakəndə satışın 80 %-dən çoxu kiçik biznes fəaliyyətinin payına düşür. Yaponiyada kiçik müəssisələr öz məhsullarına və xidmətlərinə görə yüksək rəqəbətliliklə fərqlənir.

Biznes fəaliyyətinin əsas həlledici seqmenti bazarıdır. Biznesin xarakterik cəhəti bazar sferasında rəqabətlə əlaqədar olmasıdır. Bazar münasibətləri şəraitində rəqabət kortəbii deyil, tənzimlənən mexanizm əsasında getməlidir. Lakin çox vaxt bazarda satıcılar-alıcılarla, tələb-təkliflə qarşı-qarşıda durur. İndiki şəraitdə Azərbaycanda satıcılar bazarı, yəni təklif bazarı kimi formalaşmış, ona görə də hazırda bazarda rəqabət zəifdir.

Biznesmen rəqabət mühiti, ədalətlik prinsipi barədə qanunvericiliyi bilməli, məqsəd və mənafeələr arasındakı mübarizəni qiymətləndirməyi bacarmalıdır. Ona görə də biznesmen risklə əlaqədar rəqiblərinin sayını, keyfiyyəti, əməkdaşlığı düzgün qiymətləndirməlidir. Azərbaycanda biznes tipli və biznesin rəqabəti sahəsi çox genişdir. Hələ aqrar sahədə kiçik bizneslə məşğul olanlar bazar prinsiplərinə uyğunlaşa bilmir, fəallığı ilə təsir gücünə malik deyillər. Digər tərəfdən emal sahəsində inhisar bu sahədə inkişafa mənfi təsir göstərir. Fikrimizcə, rəqabətə davamlı biznes fəaliyyəti üçün bir sıra imkanlardan istifadə edilməsi ön plana çəkilməlidir. Azərbaycanda aqrobiznes sektorunda olan problemləri və inkişaf potensiallarını aşağıdakı kimi səciyyələndirmək olar:

- Azərbaycanın aqrar iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası aşağı səviyyədədir. Texnoloji cəhətdən ölkəmiz geri qalır ki, bu da bazara xammal çıxarmaq məcburiyyətində qoyur. Aydındır ki, burada rəqabətə davamlı məhsul istehsalı üçün xammal ehtiyat-

ları və aqrar sahənin investisiya imkanları qiymətləndirilməlidir;

- Həmçinin məhsul istehsalı və xidmət ixtisaslaşdığı üçün keyfiyyətə tələb artır, ixtisaslaşma hesabına istehsal məsəriflərinə qənaət edilir. Burada yeni texnologiyanın tətbiqi nəticəsində səmərəli fəaliyyət təmin olunur. Ona görə də kənd təsərrüfatında bizneslə məşğul olan mövcud müəssisələrin biznes fəaliyyətinə əlverişli şərait yaradılmalıdır;

- Kiçik bizneslə məşğul olan kənd təsərrüfatı müəssisələri öz strukturunda müstəqil kommersiya bölmələri yaratmağa meyllidirlər. Burada təşkilati-iqtisadi mənada idarəetmə funksiyaları eyni icraçı tərəfindən yerinə yetirilir, fəaliyyətdə qərar qəbul etməkdə və operativlikdə, yüksək son nəticələr əldə etməkdə üstünlüyə malikdirlər. Real istehsal və xidmətlə məşğul olan və yerli bazarla daha tez uyğunlaşan biznes fəaliyyətinin iqtisadi cəhətdən səmərəliliyi üçün şərait yaradılmasını bazar münasibətlərinin formalaşdırılmasının əsas amillərindən biri kimi qiymətləndirməyi zəruri hesab edirik;

- Kiçik bizneslə məşğul olan müəssisələrin səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün onların inkişafına dair proqramlar hazırlanması və investisiya xarakterli işlərin maliyyələşdirilməsi zəruridir. Nəzərə almaq lazımdır ki, himayədarlıq, köməklik maliyyə, tədqiqat işləri, məsləhət, treyninq, konsaltinq, audit xidməti və s. istiqamətlərdə ola bilər. Bu sahədə ölkədə təcrübə olmadığı üçün xarici ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsinə və ona istinad edilməsinə məqsəduyğun hesab edirik;

-Nəzərə almaq lazımdır ki, bazar münasibətlərinin formalaşdırılması ilə əlaqədar işgüzar, bilik və bacarığa malik mütəxəssislərə ehtiyac çoxdur. Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən fermer təsərrüfatları üçün belə informasiya və məsləhət xidmətləri təşkil olunmuş, ölkədə 40-dək layihələr tətbiq edilmişdir. Bu layihələr bir çox sahələr üzrə bilik və vərdişlər verilməsində böyük rol oynamışdır. Lakin kiçik biznes fəaliyyəti ilə əlaqədar informasiya və məsləhət xidməti tələbatına uyğun qurulmadığına görə mövcud təcrübəyə əsaslanaraq kiçik biznesin inkişafı üçün respublikanın bütün rayonlarını əhatə etməklə belə bir infrastrukturun (informasiya, təchizat, kadr hazırlığı, ixtisas artırılması və s.) yaradılmasını vacib hesab edirik;

-Kiçik biznesin fəaliyyətində fərdi müəssisələrin yaradılması böyük rol oynayır. Belə sahibkarların dövlət tərəfindən dəstəklənməsi (maliyyə, vergi və s.) zəruridir. Məsələn üçün xarici ölkələrdə kiçik müəssisə kənd təsərrüfatı məhsulları emalı ilə məşğul olursa, xidmətlər göstərsə və s. onlar vergidən müəyyən müddətə azad edilirlər. Ona görə də kiçik biznesin dövlət himayəsi

üçün bu istiqamətdə məqsədli proqram qəbul edilməsini məqsəduyğun hesab edirik;

- Kreditə olan tələbatın ödənilməsinə yaxşılaşdırmaq üçün kiçik bizneslə məşğul olan müəssisələrin lizinqdən istifadə (binaların, texnikanın, avadanlıqların icarəyə götürülməsi və s.) işgüzarlığına şərait yaradılması indiki şəraitdə olduqca vacibdir. Kənd təsərrüfatında belə bir imkanın yaradılması köhnə texnikadan, avadanlıqlardan səmərəli istifadə edilməsinə, yeniləri ilə əvəz edilməsinə və biznes fəaliyyətinin səmərəliliyinə imkan verə bilər;

-Qabaqcıl xarici ölkələrin təcrübəsindən istifadə edərək respublikamızda da kiçik bizneslə məşğul olan müəssisələrə iri müəssisələrlə müqayisədə nisbətən aşağı faizlə kredit verilməsi, vergi dərəcələrinin aşağı salınması və risk sığortası sisteminin yaradılması məqsəduyğundur;

-kənd yerlərində biznesə və xidmətlərə dəstək məqsədilə kommersiya investisiyalarını stimullaşdırmaq üçün Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və Kreditləşməsi layihəsi çərçivəsində kəndlərdə kredit ittifaqlarının yaradılmasına diqqətin artırılmasını, bizneslə məşğul olanlara uzunmüddətli kreditlər verilməsi və həcmnin artırılmasını məqsəduyğun hesab edirik.

Yuxarıda qeyd edilənlərin həyata keçirilməsi aqrar sahədə məhsul istehsalının artırılmasına, biznes fəaliyyətinin səmərəliliyinə imkan verə bilər.

I.H.İbrahimov
professor, doctor of
financial science

Modern state of agribusiness in Azerbaijan and the ways of its develop

In article there are discuss the problem of formation new economic relation and private enterprise, and problems of business development after our sovereignty.

The author gives a generalize information about positive experience in agribusiness, and cover the prohibitive factors of business development. There are evaluating important side of agribusiness formation in village, importance of international project in business development, investigated a question of factors cover the business development broadly. Author comment the positive side of State Program of business development and universal practice.

In article, author based on scientific case and submits a proposal to build up rural infrastructure for agribusiness development, to satisfy a investment, to realize supporting mechanism of agrarian service, to work up a special long-dated programs, to provide an information-advice service for businessperson, to give credit, and financial support to small-scale business.

ƏDƏBİYYAT

1."Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli Fərmanı (Respublika qəzeti, xüsusi buraxılış 13.02.2004-cü il) 2.Azərbaycanın statistik göstəriciləri. 2005, Bakı, 869 s. 3.Axundov Ş.Ə., Axundov M.Ə. Bazar iqtisadiyyatının əsasları. Qısa izahlı lüğət (ikinci nəşri). Bakı, 2001, 672 s.4.İbrahimov İ.H. Kənd təsərrüfatının inkişafı və sahibkarlığın formalaşması problemləri. Bakı.2005,360 s.